

Istotna niedomykalność zastawki trójdzielnej jako powikłanie zabiegu wszczepienia układu stymulującego

Severe tricuspid valve regurgitation due to a permanent pacemaker leads
– an echocardiographic case report

Ewa Kowalik¹, Mirosław Kowalski¹, Jacek Różański², Piotr Hoffman¹

¹Klinika Wad Wrodzonych Serca, Instytut Kardiologii, Warszawa

²Klinika Kardiologii, Instytut Kardiologii, Warszawa

Kardiologia Polska 2006; 64: 1309-1311

Uszkodzenie aparatu zastawki trójdzielnej jest jednym z rzadszych powikłań wszczepienia rozrusznika serca. Prowadzi ono do niedomykalności zastawki o różnym stopniu zaawansowania.

Poniżej prezentujemy przypadek pacjenta, u którego implantacja układu stymulującego przed wieloma laty doprowadziła do istotnej niedomykalności trójdzielnej.

Opis przypadku

Pacjent w wieku 25 lat z układem stymulującym typu DDD, implantowanym przed 8 laty z powodu całkowitego bloku przedsionkowo-komorowego z napadami MAS, został przyjęty do naszej Kliniki z objawami zaawansowanej prawokomorowej niewydolności serca. Nigdy wcześniej nie rozpoznawano u niego wady serca. W szpitalu rejonowym, w którym chory przebywał, nie stwierdzono także choroby mięśnia serca. Pacjent od czasu implantacji stymulatora pozostawał w II klasie czynnościowej wg NYHA. Z powodu utrwalonego trzepotania przedsionków w kilka lat po wszczepieniu stymulatora zmieniono rodzaj stymulacji na VVI. Ponadto u pacjenta stwierdzano upośledzenie umysłowe niewielkiego stopnia oraz padaczkę. W przeszłości stosowano drenaż chirurgiczny z powodu samoistnej odmy opłucnowej.

Badanie przedmiotowe wykazało szmer holosystoliczny (2/6 w skali Levina) słyszalny w dolnym biegunie mostka po stronie lewej oraz powiększenie wątroby, wodobrzusze i obrzęki obwodowe. Nie obserwowano sinicy. W EKG rejestrowano trzepotanie przedsionków

ok. 200/min ze stymulacją komór 60/min. W RTG klatki piersiowej uwidoczono znacznie powiększoną sylwetkę serca, poszerzone żyły górnopłątowe, płyn w szczelinach międzypłatowych i u podstawy płuc. W badaniach laboratoryjnych nie stwierdzono odchyłań od normy.

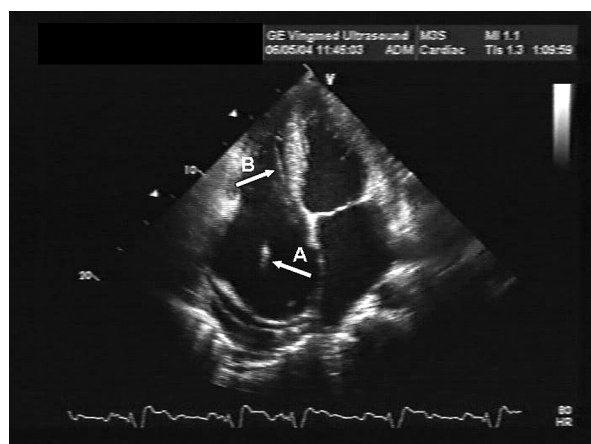
W badaniu echokardiograficznym zwracało uwagę znaczne powiększenie jam prawego serca (zwłaszcza prawego przedsionka) z płynem w jamie osierdzia (Rycina 1.). Elektroda tkwiąca w komorze wyraźnie ograniczała ruch płątka przegrodowego (Rycina 2.), powodując istotną niedomykalność zastawki trójdzielnej (Rycina 3.). Uwidoczono także uogólnione zaburzenia kurczliwości lewej komory z frakcją wyrzutową ok. 40%.

Pacjenta zakwalifikowano do leczenia kardiochirurgicznego. Śródoperacyjnie stwierdzono unieruchomiony w pozycji otwarcia płatek przegrodowy zastawki trójdzielnej, z jego zwłóknieniem i zrośnięciem z elektrodą (operator doc. dr hab. n. med. Jacek Różański). W ujście trójdzielne wszczepiono zastawkę biologiczną Biocor 31 mm, pozostawiając zastawkę natywną i elektrodę komorową (Rycina 4.). W badaniu echokardiograficznym wykonanym po zabiegu rejestrowano małą niedomykalność trójdzielną w miejscu przejścia elektrody komorowej przez pierścień zastawki (Rycina 5.). Przebieg pooperacyjny był powikłany zespołem po kardiometrii przebiegającym z dużym odczynem osierdziowym i wymagającym 2-krotnej ewakuacji płynu z jamy osierdzia. Po uzyskaniu stabilizacji stanu klinicznego chory został wypisany do domu i skierowany do Poradni Przyklinicznej Instytutu Kardiologii.

Adres do korespondencji:

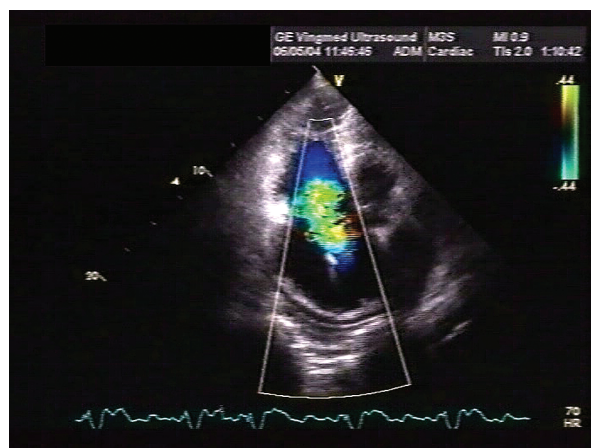
Ewa Kowalik, Klinika Wad Wrodzonych Serca, Instytut Kardiologii, ul. Alpejska 42, 04-628 Warszawa, tel.: +48 22 343 42 63, faks: +48 22 343 4538, e-mail: ewa_kowalik@acn.waw.pl

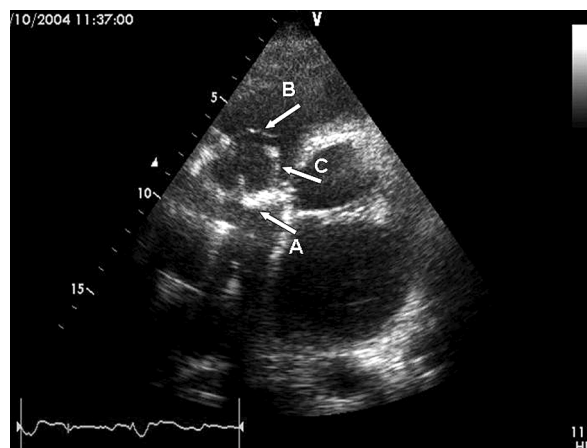
Rycina 1. Obraz TTE w projekcji koniuszkowej czterojamowej. Widoczne poszerzone jamy prawego serca, elektroda przedsionkowa (A) i komorowa (B) oraz płyn w jamie osierdzia

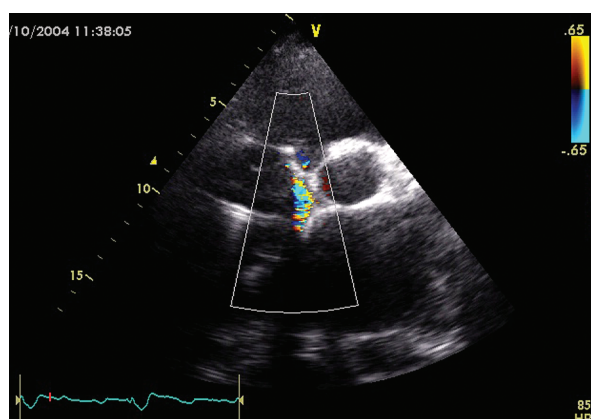
Rycina 2. Obraz TTE w projekcji koniuszkowej czterojamowej. Ruch płatek przegrodowego zastawki trójdzielnej jest ograniczony przez elektrodę komorową (strzałka)

Rycina 3. Obraz TTE z dopplerem kolorowym. Widoczna istotna niedomykalność zastawki trójdzielnej

Rycina 4. Obraz TTE w projekcji przymostkowej w osi krótkiej zmodyfikowanej – badanie pooperacyjne. Zastawka biologiczna w ujściu trójdzielnym (A), pozostawiona zastawka natywna (B) oraz elektroda komorowa (C)

Rycina 5. Obraz TTE – badanie pooperacyjne z dopplerem kolorowym. Widoczna mała niedomykalność trójdzielna wzdłuż przegrody międzyprzedsionkowej

Dyskusja

Elektrody wprowadzone do jam prawego serca drogą przeżylną mogą powodować uszkodzenie aparatu zastawkowego i jego dysfunkcję. Istnieją rozbieżne dane dotyczące częstości występowania tego rodzaju powikłań. Przeprowadzone na małej grupie chorych (n=35) badanie Leibowitza i wsp. nie potwierdziło pogorszenia funkcji zastawki trójdzielnej wskutek implantacji układu stymulującego [1]. Paniagua i wsp. analizowali natomiast badania echokardiograficzne 374 chorych z wszczepionym układem stymulującym (z badania wyłączono pacjentów z nieprawidłowościami w obrębie lewego serca mogącymi wtórnie

powodować niedomykalność zastawki trójdzielnej) [2]. Niedomykalność zastawki trójdzielnej znaleziono u 52,9% chorych w porównaniu z 24,6% osób w grupie kontrolnej dobranej pod względem płci i wieku (różnica istotna statystycznie). U 7,2% pacjentów z wszczepionym rozrusznikiem niedomykalność zastawki oceniono jako istotną (III/IV). Wśród mechanizmów doprowadzających do uszkodzenia zastawki wymienia się perforację, naderwanie płatków, zakłócenie ich ruchu przez elektrodę oraz przyleganie/przyrośnięcie elektrody do płatków zastawki z wtórnym jego unieruchomieniem, co najbardziej odpowiada przedstawionemu powyżej opisowi. Przyleganie/przyrośnięcie płatków zastawki trójdzielnej do elektrody rozrusznika obserwowano na przykład u 14 spośród 41 pacjentów operowanych w Mayo Clinic z powodu niedomykalności trójdzielnej, wtórnej do wszczepionego rozrusznika lub kardiowertera-defibrylatora [3].

W każdym przypadku istotnej niedomykalności trójdzielnej u pacjenta z wszczepionym układem stymulującym należy się zastanowić nad jej etiologią. Przyleganie/przyrośnięcie płatków do elektrody rozrusznika jest przyczyną możliwą do usunięcia. Sytuacja taka wymaga zazwyczaj postępowania chirurgicznego.

Piśmiennictwo

1. Leibowitz DW, Rosenheck S, Pollak A, et al. Transvenous pacemaker leads do not worsen tricuspid regurgitation: a prospective echocardiographic study. *Cardiology* 2000; 93: 74-7.
2. Paniagua D, Aldrich HR, Lieberman EH, et al. Increased prevalence of significant tricuspid regurgitation in patients with transvenous pacemakers leads. *Am J Cardiol* 1998; 82: 1130-2.
3. Lin G, Nishimura RA, Connolly HM, et al. Severe symptomatic tricuspid valve regurgitation due to permanent pacemaker or implantable cardioverter-defibrillator leads. *J Am Coll Cardiol* 2005; 45: 1672-5.